

Jesper Hoffmeyer

Den danske forhekselse

Politikens kronik 16. juli 2000

"Filosofien er en krig mod sprogets forhekselse af intelligensen" skrev den østrigske filosof Ludwig Wittgenstein. Herhjemme har K. E. Løgstrup formuleret en lignende tanke: "Bag om sproget kan vi ikke komme... på dets gunst taler vi." Det forhold at talen kommer spontant til os var for Løgstrup et bevis på, at sproget ikke er et redskab "men en magt som vi er indlagt i og har i ryggen". Uden at have ønsket det bliver vi altså som danskere deltagere i et særegent forhekselses-fællesskab, det danske sprog. Den amerikanske lingvist Thomas Sebeok påstår ganske vist spøgefuldt, at dansk ikke er et sprog men en strubesygdom. Men sådan føles det som bekendt langt fra, når man har fået sygdommen ind med modermælken.

Men selvom sproget er en uudryddelig part i den danske forhekselse, så er det dog kun en blandt mange andre komponenter i danskheden. Ingen, der gennem hele sin opvækst har måttet bide skeer med den danske november, kan f.eks. undgå at være mærket for livet. Det er ingen tilfældighed, at Nordbrandts digt om november hører til de bedst kendte digte i landet. Og der er jo tusinder af andre små og store oplevelser, som trækker en fælles tråd gennem det stof, danskernes sind er vævet af.

Først og fremmest er vi selvfølgelig i dyb forstand præget af den særlige historisk skabte mix af måder at forstå og gøre ting på, som vi allerede inden den første historietime har tilegnet os via det sociale spil. Gennem 300 år har danskerne f. eks. kunnet skumme fløden alene i kraft af det held, at vi ved et tilfælde befandt os klos op af verdens største vækstområder. Havde Danmark ligget et helt andet sted på kloden, havde der ikke været

så meget at skumme. Og samtidig med at vi skummede fløden, fritog vores lidenhed os fra at være medansvarlige for magtens onde gerninger. Denne kombination af rigdom og magtesløshed skabte grobunden for udviklingen af en dansk demokratisk nærhedskultur, som en stormagt næppe havde kunnet tillade sig.

Det er altså med rette vi ofte besynger vor lidenhed. På den ene side sikrede vores geografiske beliggenhed os en stormagts velstand, og på den anden side sikrede stormagternes indbyrdes magtkampe, at vi alligevel kunne hygge os i fred, uden at nogen enkelt magt fik lov til at sluge os. På den baggrund kan man nok forstå danskernes ih-hvor-er-vi-bare-små-og-gode. Men ret beset er det en temmelig utålelig komponent i den danske forhekselse.

Det er her danskheden udvikler sig fra at være en strubesygdhed til at blive en psykisk lidelse, en underlig bagvendt eller underdrejet hovmodighed, som er beslægtet med Dalgas' berømte slogan, "hvad udad tabes skal indad vindes". Det kunne selvfølgelig ikke falde en rigtig dansker ind at sige det højt, men i deres stille sind er mange danskere overbeviste om, at nok er de andre nationer store i det ydre, men når det gælder det indre er det danskerne, der har førertrøjen. Alt i alt er dette nok en såre almindelig menneskelig holdning, men det der gør den så ubærlig er den lille krølle, at det just er det særlig gode ved os, at vi gemmer vores storhed bag et lilleput-ydre.

Selvom denne psykiske lidelse måske er særlig udbredt hos "båtnakker, narrehatte, bondejokkere og nøddehjernere" for nu at låne et par af de betegnelser nationalfører Kjærsgaard ifølge At Tænke Sig bruger om sit partis tilhængere, så tror jeg, vi alle har en lille snert af den. Og den blander gift i vurderingsevnen, når det gælder Danmarks internationale rolle. Som når vi mener at Danmark børe være et lysende eksempel for verden i alle mulige og umulige anliggender. Eller når vi modstræbende erkender, at østeuropæerne måske nok kunne tænke sig at komme med i både EU og euro, men det skal de nu ikke ønske sig, for vi - repræsentanterne for verdens bedste danske model - ved bedre, hvad der er godt for dem.

Hvis danskerne ville erkende at den særlige danske lidt slaskede og uformelle måde at agere på i alle livets sammenhænge er et produkt af heldige historiske omstændigheder, snarere end af en særlig sjælelig glans, så ville vi kunne udnytte vort held uden at blive hovmodige. Det ville ikke alene klæde os, men også sætte os i stand til udnytte denne livsforms positive sider mere realistisk.

Og er der noget jeg holder af ved mit land så er det måske frem for noget denne uhøjtidelige og ligeværdige atmosfære danskere nærmest instinktivt spreder omkring sig, når de samarbejder med andre eller med hinanden. Læseren må forstå at dette var en svær sætning at skrive, for vi danskere bryder os ikke meget om at rose os selv, med mindre vi da kan gøre det så lusket at ingen gennemskuer, at vi gør det.

Det er min klare fornemmelse at danskernes talent på dette område værdsættes ganske meget i udlandet, og at danskere bl. a. derfor indtager et uforholdsmæssigt stort antal tillidsposter inden for internationalt samarbejde. Man skal ikke undervurdere betydningen af denne form for danskhed. Den stærke fokusering i medierne på det politiske niveau bør ikke få os til at glemme betydningen af det mere usynlige arbejde for udbredelsen af danske værdier og tankesæt, der gøres af diplomater, økonomer, forskere, teknikere, organisationsfolk og mange andre forskellige slags mennesker.

Den megen tale om at "sidde med ved bordet" som nej-siden i den standende eurodebat ynder at udlægge som et udslag af politikernes personlige ambitioner, drejer sig vel i høj grad netop om dette: At en flok af danske eksperter er med til at udarbejde det baggrundsmateriale, som alle beslutningerne i den sidste ende hviler på. Det er vel ikke til at sige, om danske embedsmænd er mere hæderlige end andre, men udover at de har rod i samme forhekselse som os selv, så har vi vel grund til at formode, at de bedre kan være standhaftige over for det pres, der uophørligt lægges af magtfulde lobbyer fra de storindustrier, som ifølge sagens natur sjældent vil være danske. Da vi uanset hvilken

beslutning vi til sin tid træffer om euroen er pisket til at indrette vores økonomi efter den, er jeg ude af stand til at indse, hvilke fordele vi skulle kunne have af, at der ikke er nogen danskere med i dette arbejde.

Inden for det område jeg selv kender bedst til, forskningen, er det måske stadig en almindelig opfattelse, at der findes objektive kriterier til at afgøre uenigheder. Men en moderne forståelse af, hvordan videnskaben udvikler sig, dementerer desværre dette skønmaleri. Som i alle andre menneskelige anliggender spiller interesse modsætninger og magtkampe også i videnskabens verden en stor rolle, og befolkningen har grund til at være glad for, at så mange danske forskere stadig kan gøre sig gældende på denne scene. For når det kommer til stykket er det meget ofte forskningen, der leverer de teorier, som vi allesammen om 20 - 30 år vil bruge til at forstå vores verden med. At danske tænke måder er med til at tegne den horisont er af indlysende interesse for os.

Men forskere skal ikke blot rejse ud for at udbrede interessen ude i verden for vores egen forskning, de skal også hjemtage impulser. Det er vel netop en af de helt livsvigtige sider ved internationale videnskabelige møder at man støder ind i uventede ideer eller strømninger, som knap nok endnu er blevet formuleret på print. Det er måske netop i disse konfrontationer den mest nybrydende og kreative dimension af forskningsprocessen udspiller sig. Desværre har universiteterne ingen penge mere, så rejsemulighederne er blevet snævre på det sidste.

Danmark skal ikke støtte forskningen for forskningens egen skyld eller for at producere videnskabelige verdensmestre, der kan kaste glans over landet. Det sidste er da selvfølgelig altid ønskeligt, men den egentlige gevinst er igen meget mere usynlig, nemlig den styrke der udspringer af at råde over opdaterede videnskvalifikationer på højt niveau på næsten alle felter. Dels betyder det, at de næste generationer ikke oplæres i forældet viden, og dels betyder det, at nye ideer, som ofte kommer ved befrugtning fra uventede områder, hurtigt kan samles op af en

hvilken som helst instans eller virksomhed her i landet og udnyttes på kvalificeret vis.

Og så betyder det at journalisterne, der tegner vores alle sammens daglige billede af udviklingen her i verden, i det mindste har en chance for at gribe knoglen og få at vide hvordan tingene hænger sammen - som et alternativ til de let fordøjelige historier, de bombarderes med af den amerikanske videnskabskribent-industri.

Men her er et problem, for videnskabens hele sprogbrug er efterhånden så inficeret med engelske fagtermer, der savner dansk oversættelse, at det alene af den grund er svært at formidle den. Meget videnskabsjournalistik opererer med ideen om *forskningsresultater*, hvor det synes underforstået at sådanne resultater er entydige størrelser af samme art som lottotal eller nedbørsmængder. Derved reducerer man videnskab til teknik. Hvis man vil bag om dette forenkede billede, er det nødvendigt at beskæftige sig med de teorier, der gør resultaterne meningsfulde. Og så er det, man støder ind i et kaudervælsk af engelske fagtermer.

Da jeg selv studerede. var der på alle de store fag danske lærebøger, hvor fagets grundliggende teorier og tænkemåder blev forklaret på dansk. Men så vidt jeg har forstået, er disse lærebøger nu enten forsvundet eller under udfasning, som det hedder for tiden, og erstattet med hovedsageligt amerikanske lærebøger. Man må nok erkende, at især på naturvidenskabelige områder, hvor farveplancher er en næsten uundværlig hjælp for tilegnelsen, vil det ikke være muligt på almindelige kommercielle vilkår at lave danske lærebøger, der kan konkurrere med de amerikanske. Men på en eller anden måde bliver det danske forhekselses-fællesskab derved ladet i stikken.

Problemet er ikke kun kommercielt. Det er også et problem, at det overhovedet ikke giver nogen points i meriteringssystemet at skrive på dansk - snarere tværtimod vil jeg tro. Jeg frygter ikke et sekund, at det danske sprog skal blive løbet over ende af engelsk.

Så nemt udskifter man ikke en forhekselse! Det engelske sprogs forhekselse er en anden end den danske, og mens de udmærket kan - og bør - befrugte hinanden, så kan de ikke erstatte hinanden. Skønt jeg i embeds medfør tænker på engelsk næsten lige så tit, som jeg tænker på dansk, så er jeg ikke i tvivl om, at jeg fortsat tænker bedst, sjovest og især mest hjerteligt på dansk. Vi skal ikke undervurdere betydningen af at kunne tænke og tale videnskab på sit eget sprog.

På naturvidenskab bliver alle stillinger nu slået op internationalt med det resultat, at vi f.eks. på mit institut idag har fire udenlandske professorer og kun en dansk. Gevinsten ved at trække udenlandske kvalifikationer til Danmark er selvfølgelig vigtig og skal ikke anfægtes. Men på en eller anden måde må finde veje til at modvirke, at den danske forhekselse ender som en andenrangs forhekselse. Den danske forhekselse er nu engang et vilkår, vi ikke kan undslippe, og det mindste vi kan gøre er at sørge for at holde den opdateret ved at udvikle det danske sprogs udtryksevne.

Sproget er som en levende organisme, der hele tiden udvikler sig. Alene af den grund er der i virkeligheden mange danskheder som trives på kryds og tværs af hinanden: Unges danskhed, gamles danskhed, kvinders danskhed, Københavneres danskhed, håndværkeres danskhed etc. etc. At forhekselsen altså på ingen måde er entydig kan illustreres med historien om værtinden, der er ved at leje et værelse ud til en ung pige. 'Ja mænd på værelset bryder jeg mig ikke om' siger værtinden, hvortil pigen svarer 'Ja sådan er folk så forskellige. Jeg synes selv det er vældig rart.'

Noget af det vanskelige ved at blive gammel er nok netop, at sproget løber fra en. De unge har brug for at forhekse verden på stadig nye måder - måske for at være i fred for de voksnes fordomme - og langsomt men sikkert driver danskheden af sted, mens man selv bliver tilbage, mindre og mindre mobil, fysisk som åndeligt. Man kan endda have en mistanke om at de lag i befolkningen, der pukker særlig meget på danskheden, netop allerede oplever, at de er ved at miste den - ikke som de tror på

grund af flygtningestrømmen, men fordi de i al almindelighed frygter verdens gang og lukker sig af for den. At de kan have god grund til det er en anden sag.

I udlandet oplever man dog ofte mere entydigt, hvad det vil sig at være dansk. Det behøver desværre ikke at være nogen god oplevelse. Jeg glemmer aldrig den oplevelse af skamfuldhed der greb mig ved mødet med et dansk charterseskab i Barcelonas lufthavn. På det tidspunkt havde jeg været på egen hånd i Spanien i tre uger, og det var rent ud chokerende at opleve den blanding af ubehøvlet barnagtighed og selvbekræftende bornerthed, som det danske rejsehold tillod sig selv. At være medlem af et lukket sprogfællesskab får bestemt ikke altid det bedste frem i folk.

I sådanne situationer har jeg det med det danske flag, som jeg i det hele taget har det med spejderuniformer, studenterhuer, muslimske pigers hovedbeklædning, rockeres rygmærker, jøders kalotter, socialisters arbejdersange og kristnes salmesang. Jeg synes det allsammen er lidt klamt - som min tiårige ville sige. Jeg bryder mig ikke om at gruppesymboler luftes i tide og utide, dvs som en markering, der kan opleves som (og ofte også er) vendt mod andre - udenforstående.

Så Erik Clausen må for min skyld godt stikke et dannebrogflag i sine flødeskumskager, så længe han æder dem hjemme hos sig selv. Men selv ville jeg nu aldrig gøre det - og det er ikke kun, fordi jeg ikke er født ind i det hellige socialdemokratiske kolonihaveflødeskumskagefællesskab.

Men OK, jeg stikker da også dannebrogflag ned langs vores indkørsel, når der er børnefødselsdag. De små skal jo ikke lide under, at deres far er en særling, der er født under krigen, og for hvem flaget *altid* vil være en påmindelse om nationalismen og dens logiske endestation.

